

ta edellytetään herkkyyttä tekstilajien konventioille ja ilmaisutavoille. Tätä samaa herkkyyttä voi edellyttää myös yleiskielen käyttäjiltä ja miksei erikoiskieltenkin käyttäjiltä. Esimerkiksi meillä tieteen kielen ammattilaisilla voisi olla opittavaa tekstien selkoistajilta.

Kirjoittaja on suomen kielen dosentti ja erikoistutkija sekä *Säädoskieli ja sen ymmärrettävyys* -hankkeen vastuhenkilö Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa.

Rituaalinen näkökulma mediaan ja yhteisön järjestäytymiseen

■ JERE KYRÖ

Johanna Sumiala: *Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan*. Vastapaino 2010.

Johanna Sumialan teos *Median rituaalit* on keskustelunavaus, jossa haetaan inspiraatiota median ja nyky-yhteiskunnan ymmärtämiseen antropologisista tieteistä ammentavasta media-antropologiasta, joka on jo ulkomailla jokseenkin vakiintunut omaksi tutkimustraditiokseen. Sumiala kirjoittaa olevansa erityisen kiinnostunut siitä, miten ihmiset järjestäytyvät yhteisöiksi ja kuinka yhteisöt pysyvät koossa. Näihin kysymyksiin hän pyrkii vastaamaan tarkastelemalla antropologien paljon tutkimia, ihmisiä yhdistäviä ja sosiaalista elämää järjestäviä *rituaaleja*, joihin kirjassa luodaan uutta näkökulmaa etsimällä niitä medias- ta. Sumiala ei siis tarkastele kommunikaatiota pelkästään viestin

välittämisenä, vaan myös yhteisön ylläpitämisenä (välittämistä sanan toisessa merkityksessä, ks. Halonen 2006) – vaikka median rituaaleilla on kyky myös hajottaa yhteisöä. Teoksessa sivutaan monia ajankohtaisia mediatapahtumia: käsitellyiksi tulevat muun muassa Michael Jacksonin, Anna Lindhin ja prinsessa Dianan kuolemat, Lahden MM-hiihtojen doping-skandaali, Muhammed-pilakuvat, sekä Abu Ghraibin kidutuskuvat.

Varsinkin median yhteiskunnallisesta roolista ja kansakunnasta kiinnostuneelle uskontotieteilijälle tämä teos sitoi monta langanpäätä yhteen. Sivulla 28 Sumiala toteaa, että kirjan punaisena lankana on pohtia median ja yhteisöllisyyden suhdetta, sekä sitä, miten ihmiset liittyvät toisiinsa ja rakentavat yhteistä todellisuutta. Hän näkee yhteisöllisyyden rakentuvan tunteista, symboleista, mediasta ja kommunikaatiosta. Tutkielman keskiössä on rituaalin käsite. Rituaaleiksi Sumiala kutsuu ”median ja sen käyttäjien erilaisia symboleilla ladattuja kommunikaation muotoja” (s. 19). Tämä on osuva valinta. Rituaalien tutkimus lieneekin juuri se antropologian osa-alue, jolla on eniten uutta annettavaa mediatutkimukselle ja jota ei mediatutkimuksessa ole niinkään hyödynnetty. Sumiala mainitsee myös media-etnografian osana media-antropologiaa, mutta muuten tämä antropologian keskeinen ulottuvuus jää tässä teoksessa sen enemmän käsittelemättä.

Rituaalit (kuvittelun) yhteisön luojina ja ylläpitäjinä

Teoksen ensimmäisessä osassa Sumiala esittelee varhaista rituaalien, kommunikaation ja yhteisöllisyyden tutkimusta. Toinen osa

on omistettu rituaalien tarkastelulle eri näkökulmista.

Ensimmäisessä osassa esitellään pragmatistisen Chicagon koulukunnan viestintäteorioita. John Dewey näki kommunikaation yhdistävän, Robert Ezra Park taas hajottavan yhteisöä. Sen jälkeen sivutaan muiden mediatutkimuksen klassikoiden ohella muun muassa Habermasia, kunnes esitellään Émile Durkheimin ja hänen seuraajiansa, kuten Victor Turnerin, Georges Bataillen ja René Girardin työtä. Antropologian osalta teoksen painotus onkin durkheimilaisessa traditiossa ja sen uus- ja postdurkheimilaisissa johdannaisissa. Kun uusdurkheimilaiset näkevät median olevan leirinuotion nykyaikainen vastine yhteisön kokoajana, postdurkheimilaiset ajattelevat yhteisön keskuksen olevan myytin, jota on ylläpidettävä.

Tämän jälkeen käsitellään modernisaatiota, jossa Sumiala toteaa olleen keskeisellä sijalla individualisaation ja refleksiivisyyden kasvun. Toisaalta modernisaatio oli myös ideologinen prosessi, jossa traditio asetettiin vastakkain sen itsensä kanssa. Modernisaatio tuotti viestintäteknologioineen myös uudenlaisen yleisön. Modernisaation ideologia on luonut kuvaa, että rituaalit ovat reliikkejä. (S. 35–43.) Tässä onkin yksi antropologisen rituaalin- tai yleisemmin uskonnotutkimuksen kriittisistä kontribuutioista, johon Sumialan teos osallistuu: näyttää, että rituaalit ovat elossa ja voivat hyvin. Kun antropologinen katse on tarkennettu ensin primitiivisiin yhteisöihin ja siirretty sitten takaisin kohti nyky-yhteiskuntaa, tulevat rituaalit (kuten muutkin uskonnolliset käytännöt) eri tavalla näkyviin.

Keskeisiä lähtökohtia teoksessa on ajatus siitä, että kommunikaation tarkoitus ei ole pelkästään viestin välittäminen, vaan yhteisöllisyyden rakentaminen, Émile Durkheimin ajatus rituaaleista yhteisöä koossapitävänä voimana, sekä yhteisöllisyyden imaginaarisuus, jonka tiimoilta keskustelua ovat herättäneet Benedict Anderson, Cornelius Castoriadis, Charles Taylor, Arjun Appadurai ja Michel Maffesoli (s. 81). Kun yhteisön ajatellaan olevan imaginäärinen, se on olemassa juuri siksi, että se on kuviteltavissa. Sumiala yhdistää durkheimilaisen tradition johdannaisneen imaginaarisuuteen.

Sumiala kiinnittää huomiota myös siihen, että rituaalit paitsi tuovat ihmisiä yhteen myös erottavat heitä toisistaan. Tämä onkin yhteisöllisyyden kääntöpuoli: kuten Baillaie asian näkee, yhteisön homologisoivat tendenssit tuottavat heterogeenista ainesta, ylijäämää (s. 65). Samassa yhteydessä olisi voinut nostaa esiin myös Mary Douglasin (2000) ajatukset vaaroista ja saastaisuudesta yhteisöä koossapitävinä voimina. Median toimijoiden kyky nostaa tiettyjä asioita asialistoille ja kehystää niitä uhkiksi tuottavat tietynlaista yhteisöä ja rajaavat tiettyjä ihmisiä tai ihmisryhmiä ulkopuolelle. Erittäin mielenkiintoinen on myös René Girardinin ajatus pyhistä uhreista, jota Sumiala soveltaa Anna Lindhin murhaan.

Brittiantropologi Victor Turnerin ajatusta *liminaalisuudesta*, eli siirtymäriitin tilasta, jossa rituaalin osanottajat on irrotettu aiemmista yhteiskunnallisista asemistaan eikä heitä ole vielä liitetty uusiin asemiin, sekä *liminoidista*, eli liminaalin modernista vastineesta, sovelletaan Lahden MM-hiihto-

jen doping-skandaaliin. Sumialan mukaan dopingin käytön paljastuminen johti liminaaliseen tilanteeseen, jota yritettiin ottaa rituaalisesti haltuun. Suomalaisen hiihtourheilun kannalta Sumiala näkee liminaalisuuden jatkuvan yhä, koska järjestystä ei ole palautettu. Hiihtourheilun liminaalinen tila nousee aika ajoin esiin suomalaisessa mediassa. Vuonna 2001 alkanut skandaali ei ole vielääkään saanut päätöstä, vaan mediassa nousee yhä esiin uusien paljastusten mahdollisuus. Liminaaliin ja liminoidiin liittyy *communitas*, eli ei-rakenteellinen yhteisöllisyys, jossa normaalisti yhteiskunnassa vallitsevat erot ihmisten välillä katoavat. Tässä on mielestäni kiinnostava yhteys kuvitteelliseen yhteisöllisyyteen, jota Sumiala ei nosta esiin (vaikka käsitettä käyttäekin): Benedict Andersonin mukaan kuviteltu yhteisö (tässä tapauksessa kansakunta) nimittäin kuvitellaan ”syväksi, kaiken läpileikkaavaksi toveruudeksi”, huolimatta sen sisäisestä epätasa-arvosta ja riistosta (Anderson 2007, 41). Onko median rituaalien *communitas*-funktio nimenomaan epätasa-arvon ja riiston siirtämisessä pois näkyvistä?

Vastaanoton, tuotannon ja mediaesitysten rituaalit

Kirjan toisessa osassa tarkastellaan median rituaaleja käyttämällä mediatutkijoille tuttua jaottelua *tuotantoon, mediaesityksiin ja vastaanottoon*.

Sumialan mukaan kaikki muodollinen toisto ei ole rituaalista, vaan ollakseen rituaalista toiminnan on ”kytkeydyttävä yhteisön arvoihin, tunnustamiin ja tunnustamiin merkityksiin ja kuviteltuihin yhteisöihin” (s. 97). Kuitenkin Su-

miala luokittelee erilaisia toiston muotoja rituaaleiksi ”heikossa” ja ”vahvassa” mielessä. Näin ollen esimerkiksi sähköpostin tarkistaminen on heikko rituaali ja tunnustuksen tekeminen (riippituolissa tai tv-lähetyksessä) vahva. Onko siis kaikki toisto enemmän tai vähemmän rituaalista, koska kaikki toiminta on kuitenkin enemmän tai vähemmän sidoksissa edellä mainittuihin arvoihin, merkityksiin ja kuviteltuihin yhteisöihin? Rituaalin suhdetta lähikäsitteisiin, kuten *performanssiin*, *performatiiviin* tai *rutiniin* olisi voinut pohtia enemmän. Kuitenkin ajatus rituaalista – tai ritualisaatiosta jatkumona – on toimiva.

Vastaanoton rituaalit Sumiala jakaa tunnustusrituaaleihin, jotka voivat ilmetä esimerkiksi *City*-lehden rippituoliin kirjoittamalla tai samaistumalla *Big Brotherin* osanottajien edesottamuksiin, sekä pyhiinvaelluksiin, jotka tapahtuvat median ulkopuolella esimerkiksi tv-sarjan kuvauspaikalle, tai virtuaalisesti. Myös look-alike-kulttuurin ja julkkisten sururituaalit Sumiala lukee tähän luokkaan.

Tuotannon rituaaleista Sumiala esittelee uutisrituaalit (*press rituals*) ja strategiset rituaalit. Eivät pelkästään yleisön jäsenet vaan myös mediatuotannon instituutiot ovat rituaalisia. Uutisrituaaleissa nousee esiin yhteisöä uhkaavien vaarojen aspekti. Sumialan mukaan tällöin tutkijan on kiinnitettävä huomiota siihen, kehen tai mihin uhka uutisessa kohdistuu ja kuka tai mikä yhteisöä uhkaa. Tämä on totta: mediainstituutioiden vakiintuneet ilmaisun tavat vaikuttavat siihen, mikä ylipäätään voidaan kehystää uhkaksi. Media nostaa tietynlaisia asioita asialistoille. Tässä erityisesti tulee median ja vallan kytkös

näkyviin. Strategiset rituaalit taas liittyvät siihen, miten media pystyy tuottamaan uskottavuutta uutisoinnilleen.

Mediaesitysten rituaalit Sumiala jakaa *medioituihin*, eli välitettyihin, sekä *medialisoituneisiin*, eli mediassa tapahtuviin. Esimerkiksi televisioitu jumalanpalvelus on medioitu ja television *Vaalivalvoijaiset* medialisoitu rituaali. Mediaesitysten rituaalisuutta voi hahmottaa myös Guy Debor dia mukailien ihmisiä toisistaan vieraannuttavana *spektaakkelina*, tai yhdistävänä *mediatapahtumana*. Myös *mediakatastrofeilla* on yhdistävä voima, mutta niissä tulee usein myös ilmi valta: julkinen taho ottaa median haltuun alkaessaan tiedottaa hätätilanteessa. Valta liittyy myös *ritualisaatioon*: keille rakentuu mediassa sellainen asema, että he voivat asemansa turvin määrittellä siellä käsiteltäviä asioita? Ritualisaatio liittyy yhteiskunnallisiin valtakamppailuihin.

Lopuksi langanpäät sidotaan onnistuneesti yhteen Jokelan ja Kauhajoen kuoleman rituaalien tarkastelun kautta. Tähän saakka jopa hajanaisilta vaikuttaneet ja teoreettiset käsitteet saavat ansaitsemansa lisävalaisun.

Lopuksi

Teoksen suurin puute on sen lyhyys. Moni jääneekin odottamaan Sumialalta laajempaa johdattelevaa monografiaa aiheeseen, jossa käydään yksityiskohtaisemmin läpi *Median rituaaleissa* nyt avattuja teemoja, kenties myös mediaetnografiaa.

Media-antropologian vakiintunutta traditiota tuntemattomalle tulee yllätyksenä se, miten vähän teoksessa loppujen lopuksi viitataan antropologian klassikoihin.

Kognitiivisen antropologian puuttuminen on perusteltua painopisteen ollessa yhteisöksi järjestäytymisessä, mutta esimerkiksi Mary Douglasin ja Clifford Geertzin mainitsemisen vain ohimennen rituaalista puhuttaessa voi nähdä puutteena.

Mediatekstien kannalta myytin ja rituaalin suhteen laajempi pohtiminen olisi voinut tuoda teokseen lisää syvyyttä. Sumiala puhuu kyllä mm. keskuksen myytistä, mutta entäpä myytit teksteinä ja narratiiveina? Hyvä esimerkki tästä on muuttaman vuoden takainen Kristian Smedsin tulkinnan *Tuntemattomasta sotilaasta* (suomalaisten pyhä teksti) aiheuttama mediakohu. Kohu voidaan nähdä eräänlaisena kansallisena kriisirähtäin (minä Sumialakin allekirjoittanee), joka nosti esiin rikkomuksen etenkin Edvin Laineen kanonista ja itsenäisyyspäivän mediarituaalin pyhittämää versiota vastaan. Tärkeällä sijalla tässä kohussa oli kamppailu *Tuntematon*-myytin merkityksistä. Myytin ja rituaalin suhde on klas sinen uskontotieteellinen ongelma, joka on tekstin ja toiminnan suhteen kautta analoginen – ja kytkettävissä – mediatekstin ja vastaanoton problematiikkaan.

Kokonaiskuva teoksesta on toimiva. Se vastaa alussa asetettuihin kysymyksiin suurella ryöpyllä nimiä, näkökulmia, teorioita ja tapauksia, jotka kuitenkin asettuvat tukemaan toisiaan. Kirjan punainen lanka myös säilyy. Se tarjoaa paljon ajattelun apuvälineitä kaikille mediaa tutkiville ja sitä ymmärtämään pyrkiville. Se on hyödyllistä luettavaa myös niille, jotka tutkivat median kylläännyttämässä kulttuurissa eläviä ihmisiä. Mediatutkijoille median rituaalisen

luonteen hahmottaminen tarjoaa tuoreen näkökulman, etnografeille taas kohteen, johon soveltaa tuttuja lähestymistapoja. Varsinkin uskontotieteilijälle teos antaa paljon ajateltavaa. On hieman kummallista, etteivät uskontotieteilijät ole käyttäneet Sumialan hahmottelemaa näkökulmaa. He ovat kyllä tutkineet uskontojen ilmenemistä mediassa, mutteivät juurikaan itse median uskonnollista roolia, vaikka uskontotieteen työkaluja onkin sovellettu monille muille arki sen uskontokäsityksen ulkopuolelle meneville alueille.

Kirjallisuutta

- Anderson, Benedict: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Vastapaino 2007 [2006].
- Douglas, Mary: *Puhtaus ja vaara. Rituaalisten rajanvedon analyysi*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Vastapaino 2000 [1966].
- Halonen, Irma Kaarina: ”Välitys.” Teoksessa Seija Ridell, Pasi Väliaho & Tanja Sihvonon (toim.): *Mediaa käsittämässä*. Vastapaino 2006, 209–232.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja uskontotieteen jatko-opiskelija Turun yliopistossa.

Taiteenfilosofian klassikko raakakäännöksenä

■ PENTTI MÄÄTTÄNEN

John Dewey: *Taide kokemuksena*. Suomentaneet Antti Immonen ja Jarkko S. Tuusvuori. niin & näin 2010.

Myöhäisellä iällä kirjoitettu *Taide kokemuksena*, joka ilmestyi vuonna 1934, ei oikeastaan ole vain taiteorian klassikko. Se on myös yh-